

Kunstnerisk tilgang kan puste liv i den litterære samtale

Læreren stiller et spørgsmål. En elev svarer. Læreren stiller et nyt spørgsmål. En anden elev svarer. Måske... Den litterære samtale i gymnasiet er stagneret i sin form, mener Louise Rosendal Bang, der med sin ph.d.-afhandling kommer med bud på, hvordan elementer fra forfatterskolens demokratiske samtale og kunstneriske tilgang kan puste nyt liv i dialogen.

Af **Eva Frydensberg Holm**

Lilje. Hvid. Hvid. Lilje. Ordene siges om og om igen. Og rytmen fornemmes. I den litterære samtale på forfatterskolen i København står den æstetiske læsning centralt. Formålet er at fintune fornemmelsen for teksten. Ved at sige ordene, ved at fornemme ordene og ved at lytte til, hvilke associationer, konnotationer og billeder, teksten fremkalder hos de andre i rummet.

"Det er en slags litterær tonelære," forklarer Louise Rosendal Bang, der lige nu er i gang med sin ph.d.-afhandling på Aarhus Universitet, hvor hun undersøger litterære samtaler på fem nordiske forfatterskoler og fem danske gymnasier. Særligt har hun fokus på, om der er elementer i forfatterskolernes samtaleform og kunstneriske tilgang til teksten, der kan udvikle litteratur-samtalen i gymnasiet.

"Samtalen om litteratur i gymnasiet er mange steder stagneret i en form, hvor

læreren stiller et spørgsmål, og eleverne svarer. Jeg oplever, at mange gymnasielærere rigtig gerne vil have en bedre dialog med eleverne om litteraturen, men mangler redskaberne. Her kan forfatterskolens demokratiske samtaleform måske være til inspiration. Ligesom den æstetiske faglighed, der kendetegner forfatterskolen, måske kan inspirere til at udvikle nye måder at tale om litteraturen på i gymnasiet."

”Mine observationer taler et ret tydeligt sprog. Jo mindre lærerstyret samtalen er, jo færre spørgsmål der stilles, jo mere deltager eleverne.”

Louise Rosendal Bang

Famlende samtaler med lange pauser

Louise Rosendal Bang har undersøgt samtaler på henholdsvis forfatterskoler og gymnasier gennem metoden 'conversation analysis'. Det betyder, at hun observerer og siden hen transskriberer hele den samtale, der finder sted i rummet, inklusive pauser, vokalforlængelser og fyldeord.

På forfatterskolerne foregår den litterære samtale siddende i en rundkreds. Oftest er

der to lærere til stede. De stiller sjældent spørgsmål, men deltager som 'tekstlæsere' i samtalen sammen med eleverne.

Louise Rosendal Bang observerede her, at både elever og lærere brugte mange ufærdige sætninger. Man famlede og stammede sig frem til det, man ville sige. Man afbrød hinanden. Og så var der lange pauser i samtalen. Helt op til 16 sekunder kunne der gå, uden nogen sagde noget.

På gymnasiet derimod observerede Louise Rosendal Bang, at samtalen stort set altid var styret af lærerens spørgsmål, som eleverne leverede svar på i færdigt konstruerede sætninger. I en af de samtaler, Louise Rosendal Bang overværede, stillede læreren i løbet af to lektioner ikke færre end 101 spørgsmål. En stor del af spørgsmålene blev ikke besvaret. Pauserne uden tale kom på gymnasierne aldrig op over et sekund.

"Det giver læreren en stor magt i samtalen at stille så mange spørgsmål – og på den måde står den litterære samtale på gymnasierne i skarp kontrast til forfatter-skolens form, hvor teksten lægges ud i det åbne, så man kan tænke eksplorativt højt sammen. I mine transskriptioner kan jeg nærmest se, hvordan lærere og elever på forfatterskolen sammen bygger betydninger op. At små afbrudte enheder gennem dialog bliver lagt oven på hinanden. Rummet bliver nærmest til én stor hjerne. Det er også derfor der – modsat i gymnasii-

Seks paradigmer i danskfaget

Af Miriam Lykke Schultz

Historisk set har en række strømninger præget danskundervisningen og litteraturens rolle i faget siden 1800-tallet. Her præsenterer lektor emeritus Peter Kaspersen seks af de mest dominerende paradigmer både historisk og i fremtiden.

Det akademiske paradigme

Det **akademiske paradigme** prægede modersmålsundervisningen fra fagets start engang i perioden 1850-1900. Det bestod i at overføre de akademisk-humanistiske idealer og metoder fra latinundervisningen til de moderne sprog. Dvs. at der blev lagt stor vægt på retorik. Eleverne skulle forberedes til uddannelser og stillinger, hvor det at kunne holde eksempelvis en politisk tale eller et fagligt foredrag tydeligt og elegant var afgørende for ens karriere. Efterhånden skiftede fokus fra taler til skrivning. Men idealerne var de samme. Det krævede en solid viden, en litterær bank, man kunne trække citater, kompositionsprincipper, stil osv. fra.

Det udviklingsorienterede paradigme

Det udviklingsorienterede paradigme er et barn af mellemkrigstidens stigende interesse for barnet og den unge og individets udvikling. Det præger den tidlige reformpædagogik, som også slog igennem i den danske folkeskole. I gymnasiet stod det længe i skyggen af det akademiske paradigme. Men i takt med at lærerne blev influeret af, hvad der skete i udviklingspsykologien, arkitektur og design, medicin osv., kom det også til at spille en vis rolle i gymnasiet. Det er en modernistisk bevægelse med tro på individets

udvikling og rettigheder. Eftersom den litterære modernisme på grund af 2. verdenskrig, langsom urbanisering og lignende var helt usædvanligt forsinket i Danmark, kan man måske sige, at strømmingen i virkeligheden først slog rigtigt igennem med kulturradikalismen med hovedskikkelser som PH (som ikke var litterat), Riffbjerg og Torben Brostrøm, som blev professor i litteraturdidaktik på Danmarks Lærerhøjskole. Paradigmet spiller stadig en stor rolle i gymnasiet.

erne – er så lange pauser. Der skal være tid til at reflektere.”

Slip styringen

Louise Rosendal Bang mener, at der er mange kvaliteter ved at gå analytisk til en tekst, og hendes ærinde er således ikke at udrydde tekstanalyser i gymnasiet. Men hun mener, at der også ligger en værdi i forfatterskolens måde at læse litterære tekster på – kunstnerisk og som den konkret fremtræder her og nu, der kan supplere den klassiske analytiske tilgang.

Og så mener hun, at et mere demokratisk samtalerum er vejen frem, hvis man som lærer ønsker at vække gymnasieelevernes lyst til at gå i dialog om litteraturen.

”Mine observationer taler et ret tydeligt sprog. Jo mindre lærerstyret samtalen er, jo færre spørgsmål der stilles, jo mere deltager eleverne,” konstaterer Louise Rosendal Bang.

Et af problemerne i den lærerstyrede dialog er, ifølge Louise Rosendal Bang, at der opstår, hvad hun kalder en troværdig-

hedskonflikt, når læreren taler som om, der er en skjult betydning i teksten, som kun læreren selv kender, og som eleverne skal regne ud gennem forskellige hints.

”Så ville det faktisk være mere ærligt, hvis man i det mindste sagde: Jeg har en skjult hensigt med at stille disse ledende spørgsmål. Men endnu bedre for dialogen er det at starte med et udsagn som: ’Jeg opfatter teksten sådan her’ – og så lade eleverne komme til,” siger Louise Rosendal Bang.

Vil man som lærer prøve at give lidt slip på styringen af samtalen, kunne det, ifølge Louise Rosendal Bang, være en vej imellem at lade de kanoniske tekster vige pladsen for nyere litteratur.

”Jeg skal være den første til at sige, at det er sjovt at komme med sin analyse af Blicher fra universitetet og give det videre som lærer. Og det har helt sikkert sin berettigelse. Men jeg tror samtidig, at det indgående kendskab til teksten kan stå i vejen for udvikling i samtalen. Hvad nu hvis man tog nogle helt nye tekster, en afgang-

antologi fra forfatterskolen for eksempel, og så bare læste den æstetisk? Det ville skabe et helt andet demokratisk spillerum. Måske kunne man endda lade sig inspirere af det, forfatterskolen kalder ’prima-vista-læsning’. Det betyder, at ingen af samtaledelegerne har læst teksten før.”

Det kommunikative paradigme

Det kommunikative paradigme stammer fra 1960'erne, og det kom til at influere reformen i 1971. Det betyder, at vægten i danskfaget bliver lagt på at lære eleverne at kommunikere effektivt. Der inddrages en masse andet sprogligt materiale end litteratur, og skrivning kommer til at spille en stor rolle. Litteratur ses også som en kommunikationsform. Ved at læse litteratur lærer eleverne at blive gode sprogbrugere, fordi de her stifter bekendtskab med de ypperste sprogbrugere, de skønlitterære forfattere. Dette paradigme er formentlig stadig det dominerende i gymnasiet.

Det utilitaristiske paradigme

Det utilitaristiske paradigme dukker op i kølvandet på nyliberalismen fra 1980'erne og frem. Generelt på tværs af fag drejer det sig nu om international konkurrence, benchmarking, erhvervslivets behov o.l. Det er svært at finde plads til litteraturen i det perspektiv, og det er helt tydeligt, at lærerne føler sig voldsomt presset af nytte hensynet både fra ledelsens, forældrenes og elevernes side. Det har i efterhånden mange år været en udfordring for litteratur og litteraturlærere, at de konstant bliver stillet over for krav om at legitimere deres fag.

Det socialesemiotiske paradigme

Det socialesemiotiske paradigme er en betegnelse for en tendens til, at faget skal beskæftige sig med tegn i almindelighed, dvs. både litteratur og alle andre medier. I jo højere grad man inddrager de elektroniske medier i undervisningen, desto mere vægt vil dette paradigme få. Men det er formentlig et fremtidsperspektiv, fordi det er usikkert, hvordan man skal gribe sagen an. Dertil kommer en stigende mistanke om, at brug af elektroniske medier er mere problematisk i læreprocessen, end man hidtil har regnet med.

Det sociokognitive paradigme

Det sociokognitive paradigme er lektor Peter Kaspersens egen betegnelse og det er absolut fremadrettet. Det bygger på en hel række undersøgelser fra de senere år af samspejlet mellem litteratur, krop, hjerne og samfund. Peter Kaspersen tror, at litteraturundervisningen ville have gavn af at inddrage viden om, hvad der sker i læseren, der jo af teksten lokkes til at bruge hele hjernens arsenal af sansninger, bevægelsesstyring, hukommelse, erfaringer, refleksion og kulturel viden. Han går ind for en litteraturdidaktik, der på den måde hviler på en tværfaglig, videnskabeligt støttet almen dannelse.

Litteratursamtalen på Forfatterskolen

På forfatterskolen er den æstetiske læsning i centrum.

Forfatterskolens æstetiske læsning repræsenterer en faglighed, som blandt andet går ud på at:

- udvikle en sensitivitet for teksten
- fornemme teksten, som den fremstår konkret og kunstnerisk
- forholde sig kritisk til tekstens ordvalg og rytme
- være medskaber af teksten

Under Forfatterskolens fællessamtaler betegnes både lærere og elever som *tekstlæsere*.

Tekstlæserne er i dialog om teksten og bærer kollektivt læsningen fremad.

Forfatterskolens samtaleform er demokratisk af natur, fordi lærere og elever har lige meget taletid. Der stilles ganske få spørgsmål. Samtaleformen er desuden anarkistisk med lange tænkepauser, ufærdige sætninger og overlappende tale.

På Forfatterskolen i København tager fællessamtalen udgangspunkt i prima-vista-læsningen, som betyder, at ingen af tekstlæserne har læst teksten på forhånd.

Ved forfatterskolelæsningen er teksten i sin tilblivelsesproces, og tekstlæserne taler om teksten med skrivekunsten for øje.

Den litterære klassesamtale i gymnasiet

I gymnasiet er den analytiske læsning i centrum.

Gymnasiets analytiske klasselæsning repræsenterer en faglighed, som blandt andet går ud på at:

- læse tekstmært
- analysere, fortolke og perspektivere teksten
- finde tekstens "skjulte" erkendelsesmateriale, som læreren kender
- bidrage mundtligt

Under gymnasiets klassesamtaler om litteratur positioneres deltagerne i henholdsvis lærer- og elevrollen.

Lærerne stiller mange spørgsmål, som har til hensigt at invitere til elevdeltagelse. Men ofte er spørgsmålene også ledende, fordi samtalen skal ledes ind i en faglig diskurs.

Gymnasiets samtaleform er underlagt en stringent spørgsmål-svar-form med korte tænkepauser og færdige sætninger.

I gymnasiet tales der om færdige værker, og læreren kender teksten på forhånd.

En god prima-vista-læsning kræver, ifølge Louise Rosendal Bang, at læreren har et trænet øje for litteraturens æstetiske udtryk, altså er i stand til at opfange tekstens tone og stemning. Gevinsten ved prima-vista-læsningen er, at man som lærer er mere åben over for elevernes respons, fordi man ikke har en fast dagsorden.

En stringent faglighed

Lige nu er Louise Rosendal Bang godt i gang med at udvikle forståelsesmodeller for den litterære samtale i henholdsvis gymnasiet og på Forfatterskolen. Herfra er hendes plan at udarbejde en anvendelsesmodel til gymnasielærere, der kan inspirere til nye måder at tale om litteraturen på.

"Det handler ikke om, at gymnasierne skal kopiere Forfatterskolen. Sigtet med uddannelsen er et andet her, og eleverne er et andet sted i deres liv, men jeg vil på baggrund af mine observationer komme med

nogle forslag til, hvordan man kan bygge den litterære samtale i gymnasiet op, hvis man gerne vil bryde gæt-hvad-læreren-tænker-formen. Ligesom jeg vil komme med nogle idéer til, hvordan man kan bruge den æstetiske læsning som supplement til den analytiske," siger Louise Rosendal Bang. Hun håber, at man i den litterære klassesamtale i gymnasiet kan komme derhen, hvor man eksplicit arbejder med forskellige læsninger af litteraturen og ad den vej bevidstgør eleverne om, at der er forskellige måder at tilgå teksten på.

"Der var engang en amerikansk litteraturdidaktisk forsker, der talte om "the bullet/vimp-syndrome". Det handlede om, at man som underviser i litteratur kan føle sig meget diktatorisk, når man kommer med færdige læsninger af teksten, og på den anden side føle, at man svigter, hvis man bare lader eleverne sludre. Den æstetiske læsning lægger ikke op til laissez faire-under-

visning. Den tilbyder en stringent faglighed, hvor man lærer at læse litteraturen som kunst," siger Louise Rosendal Bang. ●

Louise Rosendal Bang er ph.d.-studerende på Aarhus Universitet. Her undersøger hun de kollektive læsninger på fem nordiske forfatterskoler og den litterære klassesamtale på fem danske gymnasier. Særligt har hun fokus på, om der er elementer fra forfatterskolernes samtaleform og kunstneriske tilgang til teksten, der kan inspirere og puste nyt liv i litteratur-samtalen i gymnasiet.

Læs mere på gymnasieforskning.dk

- Litteraturlæsning i det senmoderne: Bente Meyer & Helle Rørbech.
- Opslugt, dybt, nært – om romanlæsning i danskundervisningen: Kristiane Hauer.
- Mundtlig fortolkning – kreativ praksis i litteratur- og sprogundervisning: Tina Høegh.

CENTER FOR UNDERVISNINGSUDVIKLING OG DIGITALE MEDIER

FORSKNING DER KAN ANVENDES I PRAKSIS

SAMARBEJD MED OS OM

Undervisningsudvikling

Digitale kompetencer

Pædagogisk ledelse

Kompetenceudvikling og efteruddannelse

Kurser, seminarer og workshops

Forskning

CUDIM.AU.DK